

Διαφαινόμενες αλλαγές της παγκοσμιοποίησης μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία

Εδώ και ένα μήνα, βιώνουμε τη φρίκη του πολέμου στην Ουκρανία. Η εισβολή της Ρωσίας απειλεί την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα, ερχόμενη σε πλήρη αντίθεση με το διεθνές δίκαιο και τις θεμελιώδεις αρχές της διεθνούς συμβίωσης. Ο πόλεμος επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην παγκοσμιοποίηση, προκαλεί διεθνή ύφεση, ενισχύει την ενεργειακή κρίση απειλεί με επισιτιστική κρίση τον κόσμο, οδηγεί στην υποχώρηση των πολιτικών για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και σε περαιτέρω επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών των ευρωπαϊκών ιδίως χωρών, σε συνέχεια της επιβάρυνσης τους από την πανδημία, σε συνδυασμό με υψηλό πληθωρισμό και ορατό ενδεχόμενο τον στασιμοπληθωρισμό.

Επιπλέον, η κρίση προκαλεί σημαντικές μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη, και εκθετική άνοδο του κινδύνου πολεμικών περιπετειών με άδηλο αλλά δυνητικά εξαιρετικά επίφοβο χαρακτήρα. Αυτό που προέχει σήμερα είναι να σταματήσει ο πόλεμος, διότι όσο συνεχίζεται, εκτός από τον θάνατο, τον πόνο και τις καταστροφές που φέρνει, παραμένει και άγνωστο τι τροπή μπορεί να πάρει και ποιους νέους κινδύνους εμπερικλείει.

Στην παρούσα φάση, οι ΗΠΑ επιχειρούν να εμπεδώσουν την κυριαρχία τους ως μονοπολική δύναμη της στο παγκόσμιο στερέωμα, η οποία υπονομεύθηκε την περίοδο Τράμπ, αποκομίζοντας βραχυ-μεσοπρόθεσμα οφέλη. Στο νέο γεωπολιτικό πεδίο η Κίνα αναδεικνύεται ως ισχυρή περιφερειακή δύναμη, ενώ εκτιμάται αναβάθμιση σημαντικών περιφερειακών χωρών ιδίως του G20, όπως η Τουρκία και η Ινδία, ως αποτέλεσμα της αναδιάταξης των διεθνών συμμαχιών.

Στις χώρες με άδηλο μέλλον εκτός της καταστρεφόμενης Ουκρανίας, είναι η Ρωσία, η οποία αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να μετατραπεί σε «κράτος παρίας» στη διεθνή σκηνή ή να αντιμετωπίζεται από (την Δύση ως τέτοιο.

Ως αποτέλεσμα της κρίσης στην Ουκρανία, η ΕΕ, πλήττεται γεωπολιτικά λόγω της αποδυνάμωσης της στην ανάληψη πρωτοβουλιών ανάσχεσης της ρωσικής εισβολής, με επιρροή στην παγκόσμια εικόνα της ως εναλλακτικού πόλου ισχύος.

Περαιτέρω η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από την Ρωσία θέτει σημαντικά ερωτηματικά στο ισχύον ευρωπαϊκό οικονομικό υπόδειγμα.

Σε κάθε περίπτωση, ο πόλεμος στην Ουκρανία καθιστά επισφαλή την θέση του συνόλου των (ευρωπαϊών) πολιτών, καθώς η απουσία ασφάλειας, οι νέες ανταγωνιστικές κούρσες εξοπλισμών, η επιδεινούμενη οικολογική και οικονομική κρίση, απειλούν συνδυαστικά να οδηγήσουν τον πλανήτη μας σε αβίωτα μονοπάτια.

Παγκοσμιοποίηση

Ο πόλεμος θα επιφέρει σημαντικές ανατροπές στην παγκοσμιοποίηση, η εξάπλωση της οποίας είχε καταγράψει ήδη αντιφατικές συνέπειες. Ένα μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, που αποτελείται από εκατοντάδες εκατομμύρια πέρασε πάνω από το όριο της φτώχειας, ενώ τα μεσαία και φτωχότερα στρώματα της Δύσης υπέστησαν το dumping του ανταγωνισμού με την ανάπτυξη των νέων οικονομικών κέντρων της Ασίας και του Νότου. Συνολικά, οι αναπτυξιακοί ρυθμοί υπήρξαν άνισοι, οι οικονομικές ανισότητες διευρύνθηκαν – τόσο εντός των χωρών όσο και μεταξύ των χωρών - και η οικολογική κρίση επιδεινώθηκε ανεξέλεγκτα.

Μετά από μια αισιόδοξη επέκταση της παγκοσμιοποίησης από το 1990 έως την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, από το 2008 και μετά εισήλθε σε μια περίοδο συνεχών και επικαλυπτόμενων κρίσεων, καθώς την οικονομική και κλιματική κρίση διαδέχτηκε η πανδημία και την πανδημία μια οικονομική ανάκαμψη που συνοδεύτηκε από διαταραχές στην ενέργεια, τις μεταφορές, το αγροδιατροφικό σύστημα. Πολλοί διαβλέπουν αλλαγές στην παγκοσμιοποίηση, όπως την ξέραμε τα τελευταία 40 χρόνια. Εντούτοις, αυτό δεν φαίνεται να παραπέμπει στο τέλος της παγκοσμιοποίησης συνολικά, αλλά μάλλον σε μια άλλη αναδυόμενη μορφή της. Ήδη πριν τον πόλεμο της Ουκρανίας, και κυρίως μετά την κρίση του 2008, υπήρχε μια τάση 'διάβρωσης' της παγκοσμιοποίησης (Brexit, εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ-Κίνας κτλ.). Η συνεχιζόμενη διεύρυνση των ανισοτήτων ενισχύει την αμφισβήτηση της παγκοσμιοποίησης – αποτέλεσμα ενός μείγματος διαφόρων πολιτικών κατευθύνσεων, το οποίο όρθωσε φραγμούς στο ελεύθερο εμπόριο, τις επενδύσεις και τη μετανάστευση.

Η αποβιομηχάνιση των ΗΠΑ, και η μετεγκατάσταση πολλών αμερικάνικων επιχειρήσεων κυρίως στην Κίνα, προκάλεσαν έντονες ανησυχίες τόσο στον πληθυσμό της χώρας όσο και στις αμερικανικές ελίτ. Ο φόβος της οικονομικής ισχύος της Κίνας οδήγησε στην ανάπτυξη της αμερικανικής στρατηγικής της «διπλής ανάσχεσης», δηλαδή της απομόνωσης της Κίνας πρωτίστως αλλά και της Ρωσίας. Προϊόν αυτής της στρατηγικής είναι ο διαφαινόμενος νέος *Ψυχρός Πόλεμος*, ως αποτέλεσμα της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η δέσμευση των αποθεματικών κεντρικών τραπεζών χωρών, καθώς και κάποιων ολιγαρχών, θα κλονίσει την εμπιστοσύνη στην αγορά περιουσιακών στοιχείων στον δυτικό κόσμο, αμφισβητώντας στην πράξη την ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων.

Οι παγκόσμιες αλυσίδες αξίας

Αθόρυβα αλλά αποφασιστικά διαπιστώνονται πολύ μεγάλες μεταβολές στην οικονομία. Για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, οι επιχειρήσεις παρήγαγαν με τεχνικές αποφυγής τήρησης υψηλών αποθεμάτων («για όταν χρειαστεί»). Με αφετηρία τη δεκαετία του 1960 τις δεκαετίες του '70 και '80, τα πλεονεκτήματα της παραγωγής «για τη στιγμή που χρειάζεται», μεγάλες επιχειρήσεις κατάτμησαν την παραγωγή τους σε διαφορετικές χώρες – ενίοτε και σε διαφορετικές ηπείρους, εξέλιξη που οδήγησε σε δυνητική αύξηση της αβεβαιότητας και του κόστους συναλλαγών.

Οι κορυφαίες εταιρείες με έδρα στον παγκόσμιο Βορρά έτειναν να κρατήσουν τα κομμάτια της αλυσίδας αξίας που προηγούνταν και έπονταν της παραγωγής, όπως ο σχεδιασμός των προϊόντων και το marketing, ενώ μετέφεραν τις τυποποιημένες δραστηριότητες σε μονάδες παραγωγής χαμηλότερου κόστους στον παγκόσμιο Νότο, μετατρέποντας την Κίνα σε «παγκόσμιο εργοστάσιο».

Η παραγωγή προϊόντων τυποποιήθηκε ώστε τα παραγόμενα εξαρτήματα σε όλο τον κόσμο, να συναρμολογούνται στο τελικό προϊόν ακριβώς στην ώρα του. Αυτές οι αλυσίδες εφοδιασμού είναι εξαιρετικά αποδοτικές, αλλά και εξαιρετικά εύθραυστες, σε περίπτωση διατάραξης της ομαλής διακίνησης των εμπορευμάτων. Ένα τέτοιο σύστημα βασίζεται στην εμπιστοσύνη, καθώς όλα τα κομμάτια του παγκόσμιου μηχανισμού δουλεύουν συνδυασμένα και στην ώρα τους. Όταν η εμπιστοσύνη διαρραγεί, όπως συνέβη στις κρίσεις του 1997-1998, του 2008, στην τρέχουσα υγειονομική και ουκρανική κρίση, το όλο σύστημα παραγωγής και διανομής κινδυνεύει να οδηγηθεί σε παράλυση αρχικά και στη συνέχεια σε συρρίκνωση.

Οι πρόσφατες κρίσεις αναμένεται να προκαλέσουν ένα είδος βράχυνσης/συντόμευσης των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας, κάνοντάς τις να αναπροσανατολιστούν προς ασφαλέστερες περιφερειακές ενώσεις. Οι επιχειρήσεις αναμένεται να κατευθύνουν τις εξωχώριες αναθέσεις τους (*outsourcing*) προς συμμαχικές χώρες ή έστω αυστηρά ουδέτερες χώρες, επειδή η αξιοπιστία των προμηθευτών μπορεί να τίθεται εν αμφιβόλω λόγω γεωπολιτικών αντιπαραθέσεων/συγκρούσεων.

Επομένως, η πανδημία από το 2020, και τώρα η εισβολή στην Ουκρανία, όπως και οι κυρώσεις, εκτιμάται ότι θα αλλάξουν δομικά τη διεθνή οικονομία. Δεν αναμένεται το τέλος κάθε μορφής παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις αλλά και οι τελικοί καταναλωτές θα επαναξιολογήσουν την τρέχουσα μορφή της, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην εκτίμηση κινδύνου.

Ενδέχεται να οδηγηθούμε σε περιφερειοποίηση, γεωπολιτική και γεωοικονομική, σε μια μορφή απο-παγκοσμιοποίησης, οφειλόμενη στην επαναφορά της επιλογής «για αν χρειαστεί», με εγκατάλειψη του «για τότε που χρειάζεται». Λόγω της

κατάρρευσης της εμπιστοσύνης, είναι ενδεχόμενη η τάση επιστροφής μέρους της παραγωγής στον ανεπτυγμένο κόσμο, κυρίως με την χρήση ρομποτικής παραγωγής και συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης.

Κάποιες σκέψεις για την Ελλάδα με αφορμή αυτές τις εξελίξεις

Τέσσερα προκαταρκτικά συμπεράσματα θα μπορούσε να βγάλει κανείς για τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθήσει η Ελλάδα σε αυτήν τη νέα κατάσταση που διαμορφώνεται.

Πρώτον, η εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής επάρκειας σε βασικά διατροφικά προϊόντα, καθώς οι αβεβαιότητες διαρκώς επισωρεύονται στην παγκόσμια οικονομία.

Δεύτερον, καθώς αναδιατάσσονται οι παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, η Ελλάδα πρέπει να αναζητήσει, τα σημεία εκείνα στα οποία μπορεί να ενταχθεί. Κριτήριο επιλογής είναι η εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της σε καινοτόμες τεχνολογίες και του επιστημονικού και εξειδικευμένου δυναμικού αυξάνοντας την εγχώρια προστιθέμενη αξία, προσφέροντας ισχυρή και μακράς διάρκειας αναπτυξιακή άνοδο.

Τρίτον, η άσκηση αναπτυξιακών πολιτικών, αξιοποιώντας πέραν των στενά οικονομικών, όπως την πολιτική αντιμετώπισης ανισοτήτων και φτώχειας, ώστε να αντιμετωπισθούν οι επιπτώσεις των συντελούμενων τεράστιων αλλαγών.

Στόχος είναι η χώρα να πραγματοποιήσει το μεγάλο «παραγωγικό άλμα» ώστε να διευκολυνθεί στον χειρισμό και των αυξανόμενων δημοσίων ελλειμμάτων και χρεών, της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της αντιμετώπισης των ιδιωτικών χρεών. Απαιτείται ένα νέο αναπτυξιακό «μονοπάτι», που να εξελίξει και να βελτιώνει τις παραγωγικές της εξειδικεύσεις, αξιοποιώντας τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται σήμερα.

Στη βάση αυτών των συμπερασμάτων, η «*METABΑΣΗ- Όμιλος για μια Βιώσιμη και Κοινωνικά Δίκαιη Ανάπτυξη*» στοχεύει μέσα από την ανάπτυξη του δημόσιου διαλόγου να συμβάλει στην επιστημονική και πολιτική αναζήτηση και υποστήριξη της θέσης της χώρας στο νέο αναδυόμενο παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας στη βάση παραγωγικού προτύπου, το οποίο στηρίζεται στην δίκαιη και οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμη ανάπτυξη.